

PORTRET

Ijan Pirs

Prevela
Maja Kaluđerović

■ Laguna ■

Naslov originala

Iain Pears

THE PORTRAIT

Copyright © 2005 by Iain Pears

Translation Copyright © 2006, za srpsko izdanje LAGUNA

Za Aleksa

Gle, gle, gle. Uđite, dragi moj. Dajte da vas pogledam. Ali pre toga, zagrljaj; ne dešava se često da starog prijatelja ne vidite blizu četiri godine. Ništa se niste promenili. Ma, *dabome* da lažem. Pod očima je možda koja bora više, koža je malo manje zategnuta, kosa je za prstohvat bogatija sedinama. Obojica smo prevalili najbolje godine. No makar ste još uvek vitki, gotovo sparušeni. Kako je moguće jesti tako obilno a da se ništa ne primeti, vazda sam se pitao. Razlike među nama rastu iz godine u godinu, kao što ste, bez sumnje, zaključili čim me ugledaste.

Moram priznati da me je, prošloga meseca, uznemirilo dospeće vašeg predloga. U početku sam ga smatrao lošom zamišlju. Teško mi je bilo da poverujem kako ste spremni da pređete toliki put samo zbog mene. Otud moj oprezan odgovor, u slučaju da me kradom ismevate. Godine provedene u izgnanstvu iznedrile su moju novostečenu osetljivost, što ćete svakako otkriti i sami. Ali evo vas tu – istorijska ličnost glavom i bradom – istorijska za mene, makar, jer verujem da ste u Londonu i dalje u središtu zbivanja.

Čaša vina, da nazdravimo vašem dolasku. Luberonska berba. Posebno dobra godina, ta 1912, kao što ćete se sigurno složiti, posebno kad vino lagano zri skoro devet meseci. Šalim se, naravno. Volim taj bučkuriš, ali ne očekujem da će vaše vrsno nepce pokazati jednako oduševljenje. Od sunca je i zemlje; ničeg veštačkog u njegovoj proizvodnji. Mrko, jako i pomalo nasilno – donekle nalik ljudima koji ga prave, zapravo. Navikao sam na ukus; prija posle piva i jabukovače koji ovde vladaju, a plemenite sorte na mene bi bile protraćene, čak i kad bih mogao da dođem do njih. Jednom mesečno, ili tu negde, dovoze mi brodom bure, a ja ga pijem dok se ne pretvori u sirće. Već se pretvorilo, mislite? Ne; treba da je takvo – a i da ne treba, malo ko na ovom ostrvu bi to znao. Ovo je vino seljaka, gorivo Francuske. Pijte ga i postaćete jedan od njih. Nemojte reći da niste bili upozoreni.

Sedite, onda. Znam, neudobno, ali to je najčistija i najbolja stolica koju imam. Osim toga, izvrsno će poslužiti mojoj nameri, kao što ćete videti i sami. Uzrujao me je vaš iznenadni dolazak na moje ostrvce, čak me rasrdio. Zna li koliko je prošlo od poslednje narudžbe da naslikam neki portret? Neverovatno, imajući u vidu na kakvom sam glasu, ali od svega sam toga digao ruke onomad kad digoh ruke od Engleske. A sad biste vi da me vratite u moju prošlost. Pa nek bude; moraćete podneti posledice vlastite ludosti.

Ipak, stigli ste u pravi čas. Pre nekoliko meseci smesta bih odbacio sličnu ideju, no sad me je vaš poziv zagolicao. Zašto da ne, pomislih. Hajde da vidim šta tu može da se učini. Vreme je da otkrijem mogu li se ikad vratiti u Englesku, i to tako što ću ispitati zašto sam, uopšte, otišao. A ko će mi u istrazi pomoći bolje od najvećeg kritičara u zemlji, čije mišljenje teži koliko i božansko?

Opet se šalim. Ali evo nam prilike da obnovimo bitku i bijemo je do kraja. Ko će iz ovog našeg susreta izaći kao

pobednik, šta mislite? Slikar ili slikani? Hoće li ovo biti „portret džentlmena Henrija Morisa Mekalpina“, ili „portret Vili-jama Nejsmita, autor nepoznat“? Nacionalna galerija, ili Nacionalna galerija portreta? Videćemo. Vaša slava naspram mog umeća, a ishod će biti poznat tek dugo nakon što obojica počinemo. Neću vas obmanuti, obećavam. Neću potpisati sliku, a prevideti da na njoj zapišem vaše ime. Imaćemo jednaku priliku da utvrdimo ko će biti miljenik potomstva.

Pogledajte šta ima u sobi. Moći ću da vam osmotrim lice pod drugačijim osvetljenjem. Nema se mnogo šta videti, doduše; materijalni svet ostavio sam iza sebe i živim jednostavno, kao ribari ovog ostrva. Imam malo knjiga, malo odeće, svoje boje i dve-tri šerpe i lonca. Ne kuvam često; u selu je savršeno valjana kafana, a udovica koja je drži zgotoviće mi nešto da jedem kad god poželim, što je skoro svakodnevno. Ne gledajte me tako; debela je, matora i ima poganu ćud. Odsećete kod nje, ustrajete li u nakani da nastavimo s ovim poduhvatom. Kao što vidite, teško da vam mogu ponuditi gostoprimstvo, a i da mogu, ne bih. Svikao sam na samoću i draže mi je tako. Imam samo jedan poljski krevet, na kom bi vam bilo udobno koliko i da noćite na podu. Smeštaj kod madam Legurun neće biti mnogo bolji, no okusićete istinsku draž francuske zabiti koja će vam uzburkati delikatna čula. Ovo nije ni Pariz, ni Dovel, čak ni Po, upozoravam vas.

Vidim vam na licu da ste zatečeni, pa i pomalo zbunjeni svim ovim. Šta ste zamišljali na putu do mene? Ljupku *maison de maître** ugneždenu u brdima, ponajmanje. Poslugu, izvrsno. Ljude određenog nivoa – *maire*, *avocat*, doktor, koji me zivkaju na večere. Zacelo vaš stari prijatelj ustrajava na nekakvom društvu u kome će banjati svoj ego, koliko god provincijalno ono moglo biti? Jeste li mislili da je ovo siroto, skraj-

* Franc.: gospodarska, gazdinska kuća. (Prim. prev.)

nuto ostrvo slično nekom tamo Bel ilu, koje leti pohode poete i pisci e da bi se šepurili na mojoj verandi? Da li bi čovek koga ste znali u Londonu mogao da živi a da ga ne okružuje mnoštvo?

I na šta naidoste? Ni na šta. Na ofucan kućerak pun dima, krov samo što mu se ne uruši – sasvim je upotrebljiv, uveravam vas. Od nameštaja skoro ništa. Slikar odeven u krpe, spoljašnjosti tek malo bolje od skitnice, što živi kao neki pustinjač na vetrom šibanom, golom ostrvu nastanjenom šačicom bretonskih ribara s porodicama. Zaista, kakva krajnost!

U pravu ste, dakako, ali ono što je u Čelsiju drsko, ovde je savršeno prihvatljivo. Kakve veze ima kako sam odeven? Niko me nikad ne vidi, osim kad tražim prevoz do Kiberona, a tad se obučem otmeno kao seoski advokat. Potkrešem bradu – koja je, morate priznati, veoma pristala i odvraća pažnju od sve ređe kose. U staro se odelo uglavim uz teško soptanje; kao što vidite, proteklih godina sam dobio koji kilogram, što moja odeća nevoljko trpi. No i takav izgledam otmeno u poređenju s većinom u ovom kraju, a sa slamnatim šeširom onako mangupski nakrivljenim i sa štapom koji ste mi vi poklonili verujem da sam i dalje dobrano upečatljive pojave. Možda sam osobenjak, ali ne želim da me bije takav glas; upravo sam taj način privlačenja pažnje oduvek prezirao. Treba mi samo jedan krevet, stolica i sto, pa to i imam. Zidovi su goli; pogledajte kroz prozor i ukazaće vam se prizor lepši od ijednog ikad naslikanog na platnu. A uz to, večito se menja. Žestina i raznolikost mora izvanredni su; nikad nije moguće toga se zasititi, a ja nalazim da mi i najbolja slika pre ili kasnije dojadi. Što se mojih radova tiče, savršeno dobro znam kako izgledaju, svi do poslednjeg. Nije mi do toga da ih kačim i gledam, a ni do toga da ih gledaju drugi.

Stanite! Ne pomerajte se! Tako treba; hoću da vam bude udobno, jer nameravam da vas zadržim ovde neko vreme.

Izašao sam iz forme, setite se, a nepodmazane kosti kreću se sporije od prilježno uvežbanih. Vreme sam uglavnom provodio slikajući pejzaže, a brda se nit miču, nit govore. Niti nastoje da zasednu u otmenu pozu, ili lice ukrase oholim izrazom. Ne činite ni jedno ni drugo, moliću lepo. Namera mi je da vam podarim uzvišenost, ne da od vas načinim kakvog estetu što se blentavo smejulji. Umišljen osmejak je za samo jedno pokolenje. Svečana ozbiljnost je za večnost.

Dozvolite da obrazložim svoju zamisao. Odlučio sam da naslikam – ne zanima me vaš stav u vezi s tim – portret na kome će promene svetlosti razotkriti različite strane vaše naravi. Setite se Monea. Ne, nisam promenio mišljenje, i dalje mislim da nije bio dobar slikar. Ali velikan je, nema sumnje, bio, a kao što i sami znate, meni nikad nije smetalo da se oslonim o velikana. Stoga ćete mi trebati izjutra, u podne i uveče, zavisno od toga koliko ću odmaći u radu. Za običan portret jedan pogled je dovoljan; za većinu modela i toliko je previše. Složena persona zahteva više, a slikaru ubogom kao ja potrebna su sva pomagala do kojih može doći. Možda bi Ticijan uspeo da takne odjedared sve nivoe, ali on je bio genije, a ja – kako rekoste onomad – nisam. Bolna natuknica, znate, dok ne uvideh njenu tačnost. Još odavno sam otkrio da ću vam oprostiti sve, dokle god govorite istinu. Potom sam naučio kako da iskoristim to saznanje, pomirim svoje umeće i svoja ograničenja, i nadmašim samog sebe. Inteligencija i veština pokatkad mogu biti delotvorna zamena za prirodnu nadarenost.

Nameravam da varam, da znate; moj prikaz vašeg lika već je delimično završen. Sećate se, nema sumnje? Portret koji sam započeo u Nju Hempširu 1906? Poneo sam ga sa sobom, moj odlazak nije bio onako nenadan kako se čini. Dao sam sebi više nego dovoljno vremena da se spakujem i ponesem stvari koje smatram važnim. Iz nekog razloga i vaše je lice

bilo među svim onim krhotinama bez kojih nisam mogao, premda je tri godine ležalo nedovršeno u mom ateljeu. S vremena na vreme izvadio bih ga i osmotrio. Pre godinu dana konačno se naterah da završim prvi panel: *Kritičar kakav je bio*. Sada počinjem *Kritičara kakav jeste*. Jednog dana, možda, *Kakav će biti*. Prošlost, sadašnjost i budućnost, svi u jednom zanosnom triptihu.

I tako ćemo ponovo zajedno u posetu Van Dajku, vi i ja. Znaete na šta mislim, razume se; triptih portreta Čarlsa I. Aluzija, ako ćete, na vaše čuveno znanstvo. Ali ne i pastiš; na njegovom triptihu dva spoljna lika okrenuta su ka srednjem, kralj ne gleda ništa do sebe samog. Srednji portret zuri napred, mirno i s visine, ne mareći šta svet vidi ili misli. To je neprimenljivo na čoveka kao što se vi. Kritičar mora da gleda napolje, neprestano. Čak i preko ramena, da ne propusti kakvu novinu koja mu se prikrada iza leđa.

Sećate li se kad smo zajedno videli tu sliku? Povelili ste me sa sobom, što je bio deo mog londonskog obrazovanja. Bejah ispunjen strahopoštovanjem prema vama, mada sam, na svoj nespretni način, već bio slikar kakav biste vi mogli da postanete samo u snovima. Ali odlikovalo vas je široko znanje i bezgranična samouverenost i to sam želeo od vas, hteo sam da vidim kako vam to polazi za rukom. Stoga sam posmatrao; učili ste me i moja je zavisnost rasla. Tad nisam uviđao da je tu odliku nemoguće podražavati. Takvo pouzdanje ima duboko korenje koje ja nikad ne bih mogao da pustim. Ta vaša sposobnost da nikad ne sumnjate, nikad se ne dvoumite da li vam je mišljenje tačno, deo je vaše ličnosti, ne moje.

Nije posredi prosta osionost. Imali ste pravo na svoje samopouzdanje, baš kao što kolonijalni guverneri i poslanici u Parlamentu imaju pravo na svoju vlast. Proveli ste godine izučavajući slike, dok sam se ja bavio tek slikanjem istih; zao kupljali su vas svi, od Vazarija do Morelija, dok sam ja okapa-

vao u glazgovskoj slikarskoj radionici; proputovali ste Evropu od Hamburga do Napulja, pre no što sam ja kročio nogom van Škotske.

I mislio sam da mogu imati sve, budem li samo ostao uz vas nekoliko meseci. Nikada mi niste rekli da je to nemoguće. Nikad me niste upozorili rečima: „Pohađao sam Vinčester i Kembridž; poznavao umetnike i pisce, plemiće i plemkinje čitavog života. Italiju i Francusku znam koliko i sopstvenu zemlju. Ti si siroti, mlađani Škot bez obrazovanja i bez veza, koji ne vide ništa sem onog što sam ti pokazao ja. Posmatramo i shvatamo različito, i tako će uvek biti. Pronađi vlastiti put, ili ćeš zanavek ostati meta podsmeha.“ Da ste mi to rekli, ne bih vam verovao – makar ne tad. Ali to bi bila istina; ispunili biste svoju dužnost.

Šta ste to kradom ubacili u usta? Pilulicu? Lek? Da niste bolesni? Dozvolite da vidim šta vam je u tašni. Gospode, čak su vam i bolesti moderne! Slabost srca, pretpostavljam. Morate li povremeno da prilegnete, postajete li omamljeni i lomni bez ovih stvarčica? Inhalirate li na sofi? Neobično kako je ovo doba slabost pretvorilo u nešto privlačno i zanimljivo, rešilo da su neotpornost i umetnički razbor dve strane iste pare. Kao Birdsli* i njegova tuberkuloza, on koji je svojom zarazom škropio ljude za trpezarijskim stolovima uzduž i popreko. Da li bi ga shvatali tako ozbiljno da je bio robusnog zdravlja, pa u decembru otišao da pliva u okeanu? Nekako ne verujem. U svakom slučaju, obavestite me dođe li vam da skliznete sa stolice i obeznanite se. Ako ćete kvariti pozu, mala najava bila bi dobrodošla.

Svakako, sipajte čašu vode i izedite svoje pilulice. Ionako je pogrešno doba dana za ozbiljan posao. Da ste stigli na vreme, možda smo i danas mogli nešto da uradimo. Ali kad je

* Aubrey Vincent Beardsley (1872–1898), engleski umetnički ilustrator, umro u dvadeset petoj godini od tuberkuloze. (Prim. prev.)

bilo da vi stižete na vreme? Naterati druge da vas čekaju deo je vaših manira. Ustao sam iz kreveta više od sat nakon što je trebalo da se pojavite. Ne možete me primorati da se vrtim po sobi i zapadnem u loše raspoloženje već prvog dana. A madam Legurun ću dati stroga uputstva da vas budi u cik zore i izgura kroz vrata pre šest. Za nju, kao i za većinu ovdašnjeg sveta, i to je dugo i raspusničko izležavanje. Hoću za vas jutarnje svetlo, u početku. Jasno i bez senke, svežinu jutra. Ništa nije skriveno, a blaga drhtavica koja će vas podići u ovo doba godine izvanredno krepí čula. Imaćete zadovoljstvo da svakoga dana ranom zorom prošetate ostrvom, vidite more u svoj njegovoj nepreglednoj raznolikosti. A onda, kasnije, na redu je veće, s dugim senkama koje će naglasiti taj vaš oštri nos, budni izraz blage pakosti koji poprimite katkad, nakratko nesvesni da vas iko posmatra.

Uočio sam ga mnogo puta. Prvi posebno jasno pamtim. Želite li da čujete? Zašto ne? Nemate pametnija posla, naposletku, a iako sebi dopuštam da, dok radim, pričam koliko mi se prohte, svoje modele na to ne podstičem. Tako sam, na kraju krajeva, izgradio svoju reputaciju. Ah! Osmeš, pa makar i škrt. Molim vas, nemojte. Svečana ozbiljnost, upamtite. Kako li se ona žena zvaše? Ionako nema veze. Udala se daleko iznad svog staleža i bila nervozna da te glava zaboli. Torokala je neprestano, visokim piskutavim glasom, te na kraju moradoh da završim naprečac, kako je ne bih zadavio. Portret sam prikazao na Izložbi nove Engleske 1903, pod jednim od onih bleskastih akademskih naslova. Nazvao sam ga *U potrazi za pravom reči*. Moj prvi uspeh kao čoveka od duha. Doneo mi je nešto ugleda i dobra glasa, uz tričavu cenu da uvredim jednu savršeno pristojnu ženu. Nikad se nisam izvinio, čak ni pošto zažalih zbog svog postupka.

Ali taj vaš pogled, onaj za kojim ću se dati u potragu, taj određen pogled prvi put sam zapazio u Žilijenovoj *académie*

de peinture.^{*} Grozomorno mesto; tamo nisam naučio ništa, ali koristilo je dobrom glasu, do čega je meni bilo stalo. Kog bi slikara u Londonu shvatili ozbiljno ako nije studirao u Parizu? I tako svi odmarširasmó, ja, Rotenstajn, Mekavoj, Konard i ostali nadom poneseni, da bismo sedeli, crtali, slikali, prepirali se i osuđivali sve ostale zbog osrednjosti. Mada, bilo je zabavno živeti u siromaštvu, ukrug pozajmljivati novac jedan od drugog i sanjati kako ćemo pokoriti svet, ušetati u novi vek kao osvajači koji uzimaju ono što im po rođenju pripada. Vratili smo se u London tako puni sebe, s tolikim nadama! Možda u tome i jeste bila cela svrha. Ali tamo zace- lo ne naučih da slikam. Samo da radim hitro u tamnoj, zadi- mljenoj prostoriji, uz neprestanu graju svud unaokolo. Nau- čio sam da živim u gomili, a zadržim osećaj samosvojnosti. Naučio sam da ne smem da se vezujem želim li išta da postig- nem. I naučio sam koliko je okrutan svet umetnosti; koliko nalik džungli, gde preživljavaju samo najjači. Surov i iznena- đujući nauk, jer sam bio svikao na blaži okoliš Glazgova i nacvrcanih radnika koji ne čine ništa nasilnije od beslove- snog međusobnog premlaćivanja subotom uveče.

Pamtim da nam se Ivlin pridružila 1898, pošto sam tamo proveo dve godine i već počinjao da razmišljam o odlasku, kako bih utvrdio ima li mi života u golemom kotlu london- skog slikarskog sveta. Nije došla na čas crtanja akta; ženama to nije bilo dozvoljeno. Došla je na jednu od opštih poduka o perspektivi, s postavkom već uvelog cveća u vazi, starom teglom, čekićem, sveukupno prilično nasumično poredanim. Neobična scena – toliki napupeli mladi revolucionari pomno zagledani u taj kućevni aranžman, kao družina lepo vaspita- nih školaraca. I tad ulazi ova devojka, i svi se prigušeno sme- julje. Bila je tako mlada, tako nedužna lika, tako – čedna. Od

^{*} Franc.: slikarska akademija. (Prim. prev.)

one fele koja živi s majkom, jednom mesečno gucne šeri i u krevetu je svake večeri pre pola devet. Ne od žena kakve biste poželeti da slikate, osim ako nemate poriv da prikazujete krhke i lomne; iako, kad sam je osmotrio izbliže, pomislih da bi se moglo nešto zanimljivo izvući iz tih bleđih obraza, tanke kose skupljene na temenu u nelepu punđu, blago povijenog držanja kojim kao da je pokušavala da skrije male grudi, napravi se da ih nema. Osvrće se oko sebe, pažljivo seda, kaže dobro jutro tihim, nervoznim glasom, zatim počinje. Malo kasnije svi se tiskamo oko nje ne bismo li videli ugađeni delić ženske budalaštine koji je proizvela, a ja tad spazih onaj izraz na vašem licu.

Došli ste da me povedete na večeru i čekali ste, nesvikli na strpljenje, da se dovedem u red kako bih izgledao dolično. Obično je bilo obratno, čekao sam kao mlada devojkica na svog prvog udvarača. Tad sam vas poznao tek mesec ili dva, a već bejah očaran. Nakon usputne opaske koju ste slučajno čuli u muzeju, prišli ste mi i pozvali me na piće. Kafe Opera! Šampanjac! Iskričava konverzacija, tako svetska i znalačka. Već su znali za vas, počeli ste da pišete kritike izložbi u Parizu za londonske novine. Bili ste urednik naprednog časopisa bez tiraža, čovek koji se sreće po slavljinama i večerama. Bio vas je glas da ste – nešto, premda niko nije tačno znao šta. A opet ste se bavili mnome, podstakli prijateljstvo i negovali ga. Odabrali ste me za prijatelja! Izdvojili ste me, poklonili mi pažnju, započeli moje obrazovanje. Imao sam dvadeset sedam godina, ali bejah tako neiskusno u ovom novom svetu u koji sam želeo da uđem da sam zasigurno izgledao daleko mlađe. Vama je bilo blizu trideset, a delovali ste skoro izmođeno od svega dotad viđenog.

Mislim da su mi se ostali smejali iza leđa, ali nisam mario. Nosio sam svoje obožavanje, svoje najdublje divljenje poput odlikovanja. „Vilijam kaže...“, „Vilijam misli...“, „Vilijam i ja...“.

Mili bože, mora da sam bio smešan. U tome ste me bodrili, laskali mi i ulagivali mi se. „Ne obraćaj pažnju na ostale. Umetnik kao ti...“ „Tebe krasi nešto posebno. Stvarna sposobnost...“ Sve te fraze; ispijao sam ih halapljivo, želeo još, želeo da ih izgovarate iznova i iznova. Kao da se kupam u mleku. A nisam uviđao koliko ispunjavam vašu potrebu: za mene je sve bilo sveže, a vi ste sve već videli, i to mnogo puta. Dok sam vas pratio u stopu, mogli ste da uhvatite nešto od ushićenja pri otkriću, još jednom osetite radost novine. Verujem da baš zato tako svojski zagovarate novu umetnost. Neprestano ste u potrazi za nečim što će vas uzbuditi, uzburkati zanos koji vam je elitno obrazovanje istriglo iz stiska.

Niko me pre toga nije shvatao ozbiljno. Vi ste prvi koji me nije smatrao obdarenim tek za samoobmanu. Prema meni ste se odnosili pokroviteljski, naravno, ali takvi ste bili sa svima. No čak sam i ja shvatio da ste rado u blizini kad nešto vidim prvi put, kad otkrijem slikara za kog ranije nisam čuo, ili se zagledam u remek-delo koje vi poznajete celog života. Mogli ste da mi kažete sve o umetniku, razložite njegovo umeće i njegov genij pretočite u reči. Ali niste mogli da se ukipite od divljenja, zatreperite od osećanja. To sam vam ja pružao, a vi ste meni zauzvrat dali obrazovanje. Pre no što ste se pojavili, održavala me je samo duboko ukorenjena škotska bandoglavost, ali već sam znao da to nije dovoljno. Zbog toga sam vas voleo, i uvek ću. Jer ste, naposljetku, bili u pravu: ja jesam dobar slikar.

Uronio sam u posao pod vašim pokroviteljstvom, radio i danju i noću ne bih li uznapredovao, donosio pred vas svoja dela kao veran pas što se sa štapom vraća gospodaru. I postajao sam bolji, napredovao više nego što sam smatrao mogućim; naučio sam da se prepuštam slučaju, a ne da se držim poznatog i skrivam iza svoje veštine. O, blaženstva! I dalje te večeri koje provedosmo zajedno pamtim kao najsrećnije u

životu; želeo sam da traju zauvek. Nije me zanimalo da vas bolje upoznam; nije mi se zamaralo senima i tančinama. Ali naivnost nam donosi zadovoljstvo samo zato što je prolazna.

Kako to biva da se izraz promeni? Provedoh godine posmatrajući ljudska lica, i još uvek ne znam. Jedva primetan, nemerivi pokret obrve u odnosu na oko i nos; teško razaberivo zatezanje ili opuštanje mišića obraza i vrata; naznaka drhtaja usne; sjaj u oku. Ali znamo da se oči ne menjaju; i odraz najznačajnijih osećanja čista je opsena. A ova neznatna promena je sve što deli prezir od poštovanja, ljubav od besa. Neki ljudi su sirovi; njihova lica pročitace svako. Neki su profinjeniji i lica će im tačno pročitati samo oni koji su im bliski. Neki su sami sebi neshvatljivi.

Trebale su mi godine da prozrem izraz vašeg lica kad ste pogledali Ivlinin rad onog dana u ateljeu. Ponekad mislim da se čitava moja karijera, moj život čak, sveo na nastojanje da odgonetnem taj izraz, sluštim ga sloj po sloj, da se zagnjurim u vaš um i sastavim rasuta osećanja i postupke koje sam video, ali nisam umeo da ih razumem. Na kraju mi je pošlo za rukom; ubrzo ću vam reći i kako.

I tako, izraz je bio nerazjašnjiv, ali odgovor nije. On beše jasan kao dan. Ljubazan otpust. Čak ni prezir. Delo je imalo neku težinu, shvatio sam, ali nedovoljnu da zasluži komentar. Još tada sam prepoznavao u njoj deo sebe. I nije mi bilo prijatno. Jer je moja lična, trenutna reakcija bila drugačija – kratkotrzanje što protrese um suočen s nečim neočekivanim i iznenađujućim. Lako sam to mogao da odbacim, naravno; ali odjeknulo je u kratkotrajnom oklevanju koje primetih kod vas; iver vremena između vašeg pogleda i odgovora.

Eto šta hoću na slici, ovoj koju brižljivo skiciram sve vreme. Hoću taj pogled, tu prodornost. Hoću da se to umeće pronicanja odrazi na posmatrača, hoću da posmatrač oseti da je on taj koga procenjuju, ne obratno. A ukoliko ne uspete

da mi ga date, prijatelju stari, mogu pokušati da ga prizovem u sećanje. Niko to neće razumeti sem mene, naravno; može biti da će proći kao još jedna loša slika, ili čak sasvim neopaženo. Ne mari; ovo nije tek portret za oko javnosti. Ovo je privatna stvar, između mene i vas. Da biste shvatili šta shvatam ja, ako sam dovoljno jasan.

Vidite, poslednjih godina postali ste preuglašeni, što je izazov s kojim se sad suočavam. Nisam to očekivao pre no što ste došli, te sad moram da preispitam svoj pristup. Postali ste malo *presamouvereni*, poprilično puni sebe. Pre mnogo godina u vašim crtama postojao je određen nemir. Zbog njega ste bili ljudskiji, složeniji, ali istovremeno i naporni i – da ne okolišimo – narogušeni. Vaš snobizam, osionost, ambicija, sve je onomad bilo bliže površini, i premda posredi nisu privlačne osobenosti, vas su činile privlačnijom ličnošću, koju je svakako bilo lakše naslikati. Godine uspeha sve su isprale; ništa od toga više ne vidim. Ali još je tu, negde, i nameravam da ga isteram na površinu. Znam da se, u stvari, niste promenili.

Trenutno izgledate tek zajedljivi, odsutni. Što uopšte ne valja. Upropastili ste mi jutro. Ovde ćemo stati. Ne, nemam pojma šta biste mogli da radite do kraja dana; to je vaš problem. Predlažem šetnju. Na čelu vam piše da ste iz grada; stoga ste bledunjavi i prilično beživotni – usahli čak. Svež vazduh i vežba prijali bi vam daleko više od onih gnusnih pilulica. Osim toga, ovde ima šta da se vidi, samo ako gledate; u ovim krajevima ne haju za svoju istoriju i ostavljaju je da leži unaokolo, na najmanje očekivanim mestima. Ta mi se sklonost kod njih dopada; brine ih sadašnjost i ne osećaju potrebu da sačuvaju i popišu svaki kamičak iz prošlosti. Generacijama su futuristi. Avangarda im ne može reći ništa što već ne znaju.

Priznajem da Ua ne izgleda bogzna kako, na prvi pogled; ne rasipa olako svoje čari. Nema tu ničeg za čoveka školova-

nog u Gejnzborou, koji poznaje prefinjenu lepotu alpskih vidika i šumovitu blagost Safoka, ili onog što očekuje da njegova *la Campagne* bude nastanjena nimfama i pastirima. Nema planina, nema šuma. Jedva pokoje drvce. Morate se zagledati da biste videli buketiće divljih karanfila, pozlatu žutilovke, ili jasmin. Raznovrsne travke, svaka neznatno drugačije boje. Sve to valja proučiti, ali iznad svega morate proučiti more, alfu i omegu ovoga mesta, njegovo određenje i načelo. Boje, nijanse, oblici mora u svim njegovim velovima sav su vidik koji će vam trebati; to je beskrajna predstava što priziva svakojaka osećanja i raspoloženja. Preporučujem da izbliže pogledate; prošetajte obalom – celo ostrvo je, na kraju krajeva, dugačko samo nekoliko kilometara; čak i vi možete toliko – i naći ćete sveto vrelo. Sedite kraj njega, omirišite vetar i osetite sunce. Ostanete li dovoljno dugo, možda ćete početi da shvatate na šta mislim. Idite u seosku crkvu, krenite žalom, grebenima, zagledajte se u more. Osmotrite tvrđavu koja nadgleda ostrvo, kameno pristanište. Ima ovde nadgrobnog kamenja i stećaka, iako se ti odjeci paganske prošlosti smatraju zatrtnim. Šta još treba pametnom čoveku? Svega je dovoljno za životni vek promišljanja. Sutra mi recite šta mislite.

A dok vas nema, ja ću pogledati svoj jutrošnji trud i bez sumnje uvideti da ponešto nedostaje. U ovom času, doduše, nisam nezadovoljan svojim naporima. Uhvatio sam kako držite bradu tek malo ponad vodoravnog položaja, čime odajete utisak udaljenosti i nadmoći koji tako dobro koristite. Ali nisam preterao; ne bojte se. Još nisam skliznuo u karikaturu. I ne, ne možete da vidite. Ovo nije saradnja. Ja slikam; vi pozirate. Dok ste na toj stolici, lišeni ste stručnosti, ukusa i oštroumlja. Vaše mišljenje ne znači mi više od mišljenja starog seljaka kog sam crtao prošlog meseca. Ostajete bez zaštite sve dok ne završim.

Ne budite mrzovoljni; muka koja vas je snašla prolazna je. Slikari doveka moraju da žive s tuđim mišljenjima, stoga nastojimo da se ne obaziremo na njih, kao ovi ostrvljani koji i ne primećuju kamene spomenike proživljenih tegobnih vremena. Setite se okrutnih udaraca što ih nanososte drugima svojim perom – većinom, uveren sam, s razlogom, ali stoga ne manje bolnih – i razmislite koliko će neznatna biti moja osveta. Osim toga, moram da budem dosledan onome što vidim; ne mogu se prema vama poneti prestrogo dok četki-
com pratim liniju te brade. Isuviše se dobro sećam kako me je nekad nagonila na smeh, kako sam srljao da se saglasim s njenim prezirnim pokretima.

Kad izađete, zatvorite vrata. Počinje da duva i ne želim da mi se papiri razlete na sve strane.

ZNATE LI da sam juče pošto ste otišli proveo čitav sat vrzmajući se po ovoj sobici – kojoj laskam nazivajući je svojim ateljeom – i proklinjući vas? I sebe, jer vas nisam izbacio onog časa kad mi prekoračiste prag. Zašto ste predložili da naslikam vaš portret? Poznati su mi razlozi koje ste natuknuli u svom pismu, naravno – na način zaobilazan i ozbiljan, rekoste da ste naslutili kako mi je potrebna pomoć. Potrebno da osetim kako me i dalje volite. Da mi ne zamerate što sam vas napustio otišavši bez reči. Portret će mi možda povratiti veru u sebe i doneti preko potrebnu zaradu. Vaša slika istaknuta na nekoj izložbi obznanila bi na pravi način da sam još u životu, možda mi čak olakšala povratak u London. Je li tako? Zahvalan sam; dirnut. To vam je oduvek bila najgora mana, da nekog obdarite velikodušnom pomoći, ne tražeći ništa očevidno zauzvat. Nije čudo što vam toliki ljudi ne veruju. Mogu da vas zamislim kako o ovome pričate sa suprugom,

dok ona sedi na sof i čita, a vi ste za svojim stolom kraj velikog prozora. Lektorišete neku kritiku? Pišete neko predavanje? Radite na onoj knjizi započetoj još u Parizu? Podižete pogled. „U poslednje vreme često mislim na Henrija. Zaista mi se čini da bi trebalo nekako da mu pomognem...“

A ona se osmehuje. Ima lep osmeh. „Takav neobičan čovek! Doduše, nikad mi se nije dopadao. Ali znam da ti je to stari prijatelj, mili moj...“

Vi nastavljate: „Kako bi bilo da mu pišem i pitam ga da li bi se opet pozabavio mojim portretom? Čujem da uopšte nije dobro. Kažu mi da su mu poslednja pisma nesuvisla, gotovo nerazumljiva. Tako bih mogao da utvrdim kako mu je...“

A vaša izvanredna supruga – otmena žena koja vam nikad ništa nije neposredno uskratila – daje saglasnost i vi mi pišete. Možda izmišljam, ali sigurno nisam daleko.

No nije tako bilo, zar ne? Ovde sam skoro četiri godine, a vi ni glasa ne pustiste od sebe. Da ste želeli da mi pošaljete novac, postoje jednostavni načini da se to učini. A nikakvo prijateljstvo ne bi vas nagnalo da u odsustvu nekog jačeg razloga provedete na ovom ostrvu više od deset minuta. Ljudi se menjaju, ali ne toliko. Vas savlada nesvestica i dok prolazite kroz Hajd park. Priroda nikad nije važila za jednu od vaših ljubavi. Pa šta vas je onda nagnalo da u mom prisustvu presedite dane i dane? Šta vam treba, a ne možete otvoreno da me pitate? Tako vi obratite ljude, zar ne? Nemo sedite dok oni ne progovore kako bi ispunili tišinu; dajete od sebe tek pomalo, dok onaj drugi razotkriva dušu?

Vidite, već samo vaše prisustvo vraća me u prošlost i budi brojne godinama zaboravljene uspomene, koje me dugo nisu morale. Nakon što ste otišli, s poslom nisam ni maknuo, nego sam se već rano uveče odao onom vinu koje smatrate tako odurnim. Popio sam ga preko svake mere, za večeru pojedoh samo kajganu; nisam želeo da odem do *Mére* Legurun, u

strahu da ćete vi biti tamo. Pomisao na mogućnost večernjeg razgovora s vama sasvim me je onezdravila, te ostadoh gde jesam i sam sebe učinih bolesnim. Loše sam spavao. Već godinama ne spavam dobro. Otkad sam napustio Englesku. Neke noći bolje su od drugih, ali sinoć jedva da sam oka sklopio, uprkos čitavoj farmakopeji napitaka koje imam u ormariću. Lošeg sam raspoloženja, uglavnom zbog mog omatorelog stomaka koji, nalazim, sve slabije izdržava svaku vrstu lošeg postupanja. Čoveka koji je mogao noćima da ne spava radeći kao mahnit više nema. Mrtav je, prijatelju moj, pokopan; ostaje samo senka, kojoj treba rani počinak i koja ne trpi suvišak vina.

Prihvatam da ima pitanja koja traže odgovor. Kako to da se umetnik u najboljim godinama, nadomak vrhunca svoje karijere, poneo tako nepromišljeno? Ima prihode, nešto malo slave i (još bolje) dobrog glasa. Upravo je uzeo učešća u jednoj od najznačajnijih izložbi viđenih u zemlji, u prethodnici je umetničke revolucije koja zahvata svet. Postigao je, skoro, ono čemu je stremio celog života. Od ruba sirotinje u Škotskoj, preko privremenih poslova ilustratora po bednim časopisima i trećerazrednim novinama, krpio je svaku paru kako bi se dočepao Pariza i konačno mu se cilj našao nadohvat ruke. A onda, iznenada – puf! – ode on. Pakuje kofere i oprašta se s više od dvadeset godina mukotrpnog i napornog rada. Neko vreme nikom ne govori gde je, odbija da odgovara na pisma. Zašto? U porodici nema ludila, zar ne? Roditelji su mu bili maltene trezvenjaci, je li tako? Da ga je snašla kakva užasna boleština, sigurno bi bolje bilo da je ostao u Londonu i dobio odgovarajuću lekarsku pomoć? Šta je uzrok njegovom ponašanju? Šta je učinio pa uteče iz zemlje kao neki ubica u bekstvu?

Na kraju krajeva, i osobenjaštvo ima granice. Nečuveno ponašanje je ovih dana uobičajeno i neophodno za svakog

slikara koji želi da ga ozbiljno shvate. Ali ovo je više od nečuvanog. Ovo je uvredljivo. Čitava svrha bega na kontinent u napadu estetske zlovolje jeste vratiti se opet, kako bi se drugi delu divili, a počinitelj ubrao slavu odrekavši se konvencija i crpao snagu iz šoka i neodobravanja društva. Iščeknuti potpuno, ne slati natrag slike kojima bi oglašio produžetak svoga postojanja, nešto je drugo; nagoveštava omalovažavanje svih umetnika iz Čelsija i šire, a malo je onih koji praštaju kad ih omalovažite. Terate ih da se osvrnu na svoj život u metropoli zapitavši se – šta nedostaje životu ovde? Da li bi trebalo da učinim što i on? Ili ljudi postaju sumnjičavi, skloni tračarenju.

Želite objašnjenje. Imate pravo da znate. Pa, videćemo; mislim da su vam razlozi poznati koliko i meni. Kako moja slika bude napredovala, tako će možda uzajamno razumevanje isplivati zajedno s portretom. Skoro četiri godine čekao sam vas da me pitate; možete da pričekate nekoliko dana na moj odgovor.

Sedite, onda; svetlo je dobro, a ja obično dajem najbolje od sebe kad sam lošeg raspoloženja. Ne, ne, ne. Možete vi i bolje. Obe ruke na stolicu, glava uz naslon; zamišljeno je da delujete kao senator, Rimljanin iz davnina, veličanstvena, uticajna pojava. Zar se ne sećate? Ili je večera na vas imala sličan uticaj kao na mene, pa ste se zgurili na toj stolici kao prazna papirna vreća? Tako je već bolje. A sad mirujte, za boga miloga.

Uspomene? O, da. I prijatne i neprijatne, uveravam vas. Što je najgore, probudili ste u meni kajanje, prvi put otkad sam ovde. Ali vi ste uvek na mene tako uticali, pa zašto bi sad bilo drugačije? Počeo sam da razmišljam kako bi bilo da sam ostao u Londonu, da sam negovao prijateljstva kako dolikuje, da sam ostao u ringu, da sam se oženio. Zamišljao sam karijeru koja za vrhunac ima kuću u Holand parku ili Kensingtonu i sebe kao predmet obožavanja mojih učenika, a ne zabo-

ravljenog, u potpunoj osami. Sad je prekasno. Sad bi me bio glas da sam nepouzdan, nesigurnih ruku. Koliko sam neispunjenih narudžbi ostavio za sobom, šta mislite? Najmanje tuce, većinom plaćenih. A sumnjam da bi ono što slikam ovih dana naišlo na veliko odobravanje. Previše je ekscentrično, previše čudno.

Moglo je biti drugačije, kao što znate. Bilo mi je nadohvat ruke; trebalo je samo da ostanem u milosti ljudi kao što ste vi i slikam dela primereno napredna, ali ne toliko odvažna da ih niko ne kupuje. Baš zato smem da se prepustim kajanju. Ne može se žaliti za maštarijama; jedino istinska izgubljena prilika uzrokuje ovakvu setu. Da li bi uspeh bio tako slastan kao što kasno sinoć zamišljah pred spavanje? Verovatno ne; dovoljno sam ga okusio da upoznam gorčinu na jeziku, suv osećaj u ustima nakon laske ružnim staricama zbog novčanika njihovih muževa ili ljubaznih priča s prodavcima umetničkih dela zainteresovanim samo za razliku između prodajne i kupovne cene. Poznavao sam ranjivost uspešnih koje oni pod njima snevaju da sruše i pogoste im se iznutricama.

Zar i sami to nismo činili, vi i ja? Da li bih ja bio pošteđen, kad dođe red na mene? Držim da ne bih. To je ciklus naraštaja, isti za svaku vrstu koja korača ovom zemljom. Uspon mladih, svrgavanje starih. Iznova i iznova. Je li trebalo da krotko mesečarim kroz komad čiji je scenario već napisan i na koji ne mogu da utičem? Sate smo provodili po pariskim barovima i londonskim pabovima sprdajući se na račun Bužeroa, Herkomera, Hanta i njima sličnih, rugajući se njihovoj naduvenosti, prostituisanju kojim svoje umeće pretvoriše u bezlična znamenja za buržoaziju – te smo velelepne, zvučne fraze koristili, zar ne? Zbog njih smo se osećali tako dobro. Ali šta bi oni ispod danas rekli za mene? Kako ih ono, beše, zovu? Vortisisti, kubisti, futuristi? Suviše neobični čak i za vas, pretpostavljam. Sentimentalno bi, može biti, bila reč za

ono što sam stvarao u Londonu. Kitnjasto, možda; neiskreno – to bi me povredilo, baš zato što je istina. I, nema sumnje, još sva sila drugih pogrda koje ne mogu ni da zamislim. Ko zna kolike smo grehe sami počinili kad gurnusmo starije od nas u tminu i izgazismo s veseljem njihov dobar glas?

Mi, zapravo, nismo bili veoma dobri, da znate. Setite se onih hektara platna ištancovanog po povratku iz Pariza, onog polusvarenog impresionizma. Ratosiljali smo se čeznutljivih seljaka i devojaka koje pletu, istina; ali smo ih zamijenili beskrajnim predelima naslikanim prigušenom zelenom i smeđom. Hiljade njih. Nije bilo važno da li je posredi Kambrija, Glosteršir ili Bretanja, sve je izgledalo više-manje isto. Ne znam zašto engleski slikari toliko vole smeđu. Nije naročito jeftinija od ostalih boja. Od impresionista smo naučili samo kako da stvaramo slike dovoljno primerene za kačenje na zid dnevne sobe, tik uz duborez s kraljičinim likom i goblen koji je baka izvezla u mladosti.

Mene zanima silina koju ovi novi ljudi unose u svoj rad; njihova dela možda su odurna, neznalačka, antiteza istinske umetnosti; oni su možda prevaranti i budale. Ko zna? Ali zadiru u silinu ljudske duše kao prvi topot grmljavine sred letnjeg dana. Raspon svojih osećanja proširili su do predela na koje mi nikad ni pomislili nismo. Ničeg od toga nema u našem radu. Iskušavali smo starije od sebe na tolike načine, ali naša zamisao siline i dalje je bila herojska. General Vulf osvaja Kvebek, Napoleon prelazi Alpe. Bez krvi, bez smrti i bez okrutnosti. Stvarali smo studije sunčeve svetlosti na zidovima katedrala misleći da je to dovoljno prevratnički. Prednjačio sam, može biti, ja sam.

U svakom slučaju, rešio sam da ne čekam na sopstveno neizbežno pomračenje. Da ne budem nepomična meta. Povukao sam se, spakovao, došao ovamo; odrekao se viteške titule, smrtovnice u *Tajmsu*, posmrtna retrospektivna izložba u

Kraljevskoj akademiji. Nisam hteo da mi reputaciju unište drugi, stoga sam je uništio sam, pre nego što stigoše da udare na mene. Makar sam im uskratio to zadovoljstvo. Kukavičluk, možda ste mislili onomad. Rad sam verovati da je posredi pronicljivost. Koji to vojnik stoji i čeka da ga savlada nadmoćna sila? Bolje je skloniti se s puta.

I čekati povoljan čas. Moj samopregor bio je taktičke, ne mistične prirode. Ne žudim da zatrem svoj trag; suviše visoko mišljenje imam o svom radu. Istina, čekanje će biti dugo, ali ne marim za dobar glas u ovom životu. Čak i da sam bio stekao neizmernu slavu, znao sam da bi pre ili kasnije iščilela. Namerio sam se na veću nagradu. Daleko veću.

Mislite da sam poremećen, da su me godine samoće i osamljenosti na kraju oterale u sumanuto samozadovoljstvo. Ah, videćete kad završim ovu sliku. Videćete.

Držim da je bolje da vam kažem svoju tajnu; otkrićete je i sami, a ne želim da se taj vaš podrugljivi osmejак javi nezvan s moje strane. Uobičajio sam da idem u crkvu. I to ne samo iz estetskih razloga. Obavljam sve po redu. Pričest, ispovest, sve. Postao sam dobar katolik – ja, odgajan u Škotskoj crkvi, koja se gnuša svega papističkog. Nalazim da nema boljeg načina od dobrog verskog preobraćenja da se raskine s prošlošću i istorija zatre bez nade u oporavak. Mislim da sam privučen disciplinom. Ipak sam živio u ovoj kući sam, bez ikakve razbibrige, i moju nedelju trebalo je uobličiti. To je primetno uticalo na moje slikarstvo. Više sam nego upoznat s patnjama mučenika, jer ovdašnji sveštenik veoma mari za takve priče i pripoveda ih često, nadugo i naširoko, u svojim propovedima. Čovek je koji veruje u čuda, što smatram osvežavajućim u današnje vreme, kad svi traže objašnjenja i odbijaju da veruju u ono što se ne može razumno obrazložiti.

Uzeo je na sebe moje obrazovanje o verskim pitanjima i po ispovesti me snabdeva rukopisima u koje treba da se zadu-

bim. Gaji sklonost prema drevnim keltskim svecima, budući da potiče od junačke bretonske loze, a nalazim da mi se i to veoma dopada. Pre nekoliko meseci čitao sam o svetom Kolumanu, koji je proglašen za nekakvog izdajnika i pogubljen. Obešen je, a telo mu je ostalo da visi na vešalima, netaknuto, osamnaest meseci. Poruka priče je, verujem, da ga je tek smrt posvetila; pre toga ne beše niko naročit, a opet ga je mržnja ostalih pretvorila u nešto što ni vrane nisu smele da skrnave. Daleko smo mi ovde od plemenitih dela i učenja škotskoga sveštenstva. Mislite li da je stoga dobri otac odabrao baš to za moje štivo pred počinak? Ili mu je možda na pameti bilo nešto drugo. Možda je trebalo da premišljam o onima koji ga ubiše; svi su podavljani.

Kad bih vam dopustio da pogledate šta ovde radim, uvideli biste koliko katoličke postadoše moje oči pod uticajem takvog učenja. Evo vas gde sedite na stolici, koju s pažnjom pretvaram u presto. Držanje vam je vladarsko, više ste od običnog kritičara koji piše za novine i pomodne časopise. Vidite, ja želim da pridem istini kroz neopazivo laskanje. Neću vas obmanuti; dadoh vam reč. Ne tek tamo neki novinar, dakle, već nešto više. Imaćete držanje pape kako bi ga naslikao Velasquez, ne bi li se svi podsetili kolika moć odlikuje ljude slične vama u našem savremenom svetu. Vaša reč je zapovest. Pucnete prstom i zvezda je rođena, odmahnete glavom i nade, godinama gajene po ateljeima gde se radilo i očajnički sanjarilo, bivaju raspršene zanavek. I tako, vi ne pokrećete vojske, ne donosite propast dalekim zemljama kao naši političari i generali. Mnogo ste moćniji od njih, zar ne? Vi menjate način na koji ljudi razmišljaju, oblikujete njihovo viđenje sveta. Ogromna moć, korišćena bez provere i smetnje. Despotizam umetnosti, u kojoj ste vi prvosveštenik istine i lepote. Na svoj način veoma nalik papi, te ću vam takvom, kako budem umeo i znao, odati poštovanje.

Ali crkva i ja? Da; ozbiljan sam. Oduvek sam verovao u greh, znate, moji škotski preci ostavili su mi to, ako ništa drugo. Ali škotske grehe vazda sam smatrao tako nezadovoljavajućim. Toliko ih je da čovek jednostavno ne može da ih razlikuje u svoj njihovoj čudesnoj raznovrsnosti. Kartanje nedeljom, pijenje alkohola u odsustvu medicinske neophodnosti, zavođenje susedove žene, ubistvo – sve je to jedan te isti greh koji nas osuđuje na večitu muku. Probudiš se, ustaneš iz kreveta, siđeš na doručak i već ti je duša izgubljena. Pa zašto onda nekog ne ubiti? Ionako smo prokleti pre no što napustimo kolevku. Ovde su u tom pogledu suptilniji. Imaju male i velike grehe, grehe smrtni i grehe oprostive; ne bivaš bačen u vatre Hada a da tu nema i tvog udela. Prokletstvo valja zaraditi.

Za takvog Boga imam vremena. Slažemo se, a kako mi je zbog njega život postao mnogo zanimljiviji, to i ja smatram da mogu malko verovati u njega. I tako, odlazim na bogoslužnja i sedim, zanesen, s ribarima i njihovim ženama, kupam se u zadahu bakalara i svetosti, i ispovedam se četiri puta godišnje. Nalazim da za malo šta ovih dana treba da položim račun, pa moram da se vratim godinama unazad i izmirim zaostale dugove. Plašim se da sveštenik zastenje čim me vidi, jer zna da mu sledi novo poglavlje moje autobiografije, koje će ga satima držati zgurenog u njegovoj maloj ispovedaonici. Tereti me za zanesenost, koja je sama po sebi greh.

S druge strane, ne može se požaliti da ne raspolazem izvanredno raznovrsnim prestupima koje okajavam. Zabavljam ga; povremeno ga čujem gde zadržava dah i naslućujem njegov preneražen poluosmeh ispunjen, rekao bih, nemalom zavišću. Uzgred, morate ga upoznati. I to ne zato što ćete uživati u tom iskustvu, mada on jeste sasvim prijatan čovek. Niti stoga što je susret s njim vrhunac društvenog života na ostrvu, iako je i to tačno. *Morate* ga upoznati: to je stroga obaveza.

Njegova moć u ovim predelima veća je od papine u predelima koji preostaju. Ostrvo Ua je teokratija. Ne šalim se. Sveštenik je zamenik gradonačelnika, ali zvanični gradonačelnik ne postoji, te ovaj sve čini po svome. Na čelu je udruženja ribara. Sudija je. Direktor škole. Njegove opatice upravljaju električnim telegrafom, a tek odnedavno je prestao da kontroliše snabdevanje alkoholom. Ne treba da se zamerate ocu Šarlu. Ne ako želite da ostanete na ostrvu. Monarh, sudski poglavar i Božji izaslanik na zemlji – sve je oličeno u istom malom čoveku. A ima i jedinu dobru kuvaricu na ostrvu. Dobronameran je, ali je u svom zabranu jednak autokrata kao vi u svom. Morate ići da ga upoznate, inače će on doći kod vas, što nije red. Pokušajte da budete prijatni, mene radi. Bez vaših kosmopolitskih doskočica, ako je moguće. On je ponosan čovek, veoma zaštitnički nastrojen prema svojim podanicima koji, samo da znate, nemaju primedbi na podanički položaj. Da nema oca Šarla, došao bi neko drugi, ko možda ne bi s toliko poleta držao Francuze na odstojanju.

Ovo je čovek koji postade namesto vas moj vodič i ispovednik. Davao sam sve od sebe da uživam u počinjenim gresima, ali mi pokajanje donosi još veće zadovoljstvo. Zna li da me je jedanput nazvao verskim slobodoumnikom? Predivan starovremenski izraz, koji je na mene ostavio priličan utisak. Vrativši se kući smesta sam nacrtao sebe kao Hogartovog Rejka,* natopljenog razvratom u mom ateljeu, isprepletanog s dva meni najdraža modela. Crtež sam spalio, doduše, jer u njega ne unesoh nimalo žestine, tek žal za domom, što ne beše primereno. Ne možete dobiti oproštaj ako se istinski ne pokajete – to je jedno od pravila, izgleda – a crtež je bio jasan dokaz da je moje pokajanje daleko od potpunog.

* *William Hogarth* (1697–1764), otac bogate engleske satirične tradicije. „Rejkov uspon“ je naziv serije od osam grafika na kojima je prikazan životni put gramzivog i poročnog Tomasa Rejkvela. (Prim. prev.)

Osim toga, predstavljao je laž; moji gresi nikad nisu bili tako bogati detaljima. Čak ni kad mi je sama duša u opasnosti, ne mogu da odolim iskušenju – dozvoljavam da me tema ponese preko svake mere. Na tu ste mi slabost ukazali pre mnogo godina i Bog mi je svedok koliko napora uložih da se obuzdam, da se držim činjenica, poštujem zakon kako Božiji, tako i Vilijama Nejsmita. Ali nikad ne bih izdržao dugo. Pre ili kasnije pojačao bih boje, pretrpao sliku ili dodao još jedan model svojim sećanjima.

DŽEKI JE bila jedan od likova na mom crtežu, naravno, oduvek moja miljenica među modelima. Beše tako gadna, tako priprosta, tako pogana jezika da čovek nije mogao a da joj se ne divi. Uz to i izvanredan model. Telo Afrodite, lice Device i sposobnost da mirno pozira u svakom položaju koji ti padne na pamet. Što se mene tiče, oduvek su mi se više dopadale žene rubensovskih razmera. Nikako one Botičelijeve ženske, špicaste i čoškaste. S Džeki ste dobijali punoću forme, zaobljene i oble, još upadljivije zbog besprekorne kože, glatke kao mermer. Bila je oličenje plodnosti; sve u vezi s njom bilo je čulno, puteno. Može li iko poželeti više od toga?

U početku sam verovao da, dok pozira za mene, o nečemu razmišlja, ali na kraju zaključih da unutra nema ničeg. Potpuna praznina. Vreme za nju nije imalo smisla. Jedan minut, jedan sat, jedan dan, sve joj je bilo isto. Nije znala šta bi pametnije radila, pa je jednostavno sedela mirno. Mislim da se tako vladala i kad je bila sama; to što sam joj plaćao da radi ono čemu prirodno naginje predstavljalo je čistu dobit. Ali kad bi progovorila, moj bogo! Nesklad između tog anđeoskog lika i tupave priče bio je upadljiv. „I tako, rekoj ja njoj, rekoj joj, ako misliš da ću ti za to dam dva penija, jako se varaš.

Tako joj rekoh, a znaš šta ona meni kaže...“ Laprdala bi bez kraja i konca, nabrajajući pojedinosti o ceni paradajza ili materijala za haljine, ili o tome kako joj je zagoreo kolač, ili kako nije mogla da pronađe jednu čarapu, sve dok ti se ne bi zavrtelo u glavi, pa bi pozeleo da iskočiš kroz prozor ne bi li utekao. To me je uvek izuzetno zbunjivalo, jer sam sve do danas, duboko u sebi, zadržao staru veru da se karakter ogleda na licu. Ne u slučaju naše Džeki, a to otkriće brzo mi je ubilo svaku želju. Mogli ste od nje zahtevati bilo šta i ona bi krotko poslušala, ali to je bilo kao vođenje ljubavi s kartonskom kutijom; pokret bez strasti, ni naznake ikakvog poleta. Sve jedan te isti prazni pogled. Dakako, znao sam da ima i druge izvore prihoda, da „zabavlja jednog gospodina“, kako sama reče u naletu prenemaganja – uvek sam sumnjao da se negde u njoj krije domaćica niže srednje klase koja sneva, možda, o svom primaćem salonu i danu kad će dobiti oprost greha. Ne verujem da je narečeni gospodin mogao biti silno zabavljen. Niti sam se pitao koja je to sirota dušica; samo sam ga žalio.

Šteta, doduše, što je rešila da se ubije; svojom sebičnošću uskratila je svetu brojne lepe slike. Nikad ne bih poverovao da je spremna na takvo nešto, dok ne pročitah priču u novinama. Povremena prostitutka izvučena iz reke, pisalo je. Zasluživala je bolju smrtovnicu, bez obzira na svoje nedostatke. Najbolji model u Londonu, po mom mišljenju, ali glupa. Veoma glupa. Zamislite da se ubila samo zato što je zatrudnela! Ko bi rekao da je bila u stanju da oseti stid? A kamoli da zbog toga ode u takvu krajnost. Veoma zbunjujuće. Bila je blesava za života, a tako je, čini se, i skončala.

Ah! Kako nedokučivo lice imate, prijatelju! Takva uzdržanost. Vi ste noćna mora jednog slikara, da znate. Nekad sam vam se zbog toga duboko divio. Stoicizam engleskog džentlmena je nešto divno, osim ukoliko ne pokušate da ga preslikate

na platno, jer osećanja kao da odskakuju, ne razotkrivajući se nikad. Mogu vam reći nešto zapanjujuće ili čudesno, uvrediti vas ili pohvaliti, vratiće mi se isti nedokučivi izraz. Kao kad nastojite da provirite kroz prljav prozor: ne vidite šta je iza, tek nejasan odraz vlastitog lica. Od toga nemam ništa. Morate mi pokazati neko snažno osećanje pre no što odete, ili ću pobacati svoje četkice i otići u naletu slikarskog gneva. To mi se nije desilo godinama.

Čudno je što se Ivlini dopala Džeki. Ustupio sam joj je kada se vratila u London 1902. Trebao joj je model, i tako je Džeki postala jedina koja je pozirala za nju. Bio je to neobičan spoj. Svaka je dopunjavala nedostatke one druge, verujem; Ivlini mora da se svidela Džekina jednostavnost, njen domaćički um, ispraznost njenog ukusa. Možda je želela utočište pred onolikom estetikom, povremenu protivtežu uzvišenoj ozbiljnosti stvaranja. Možete li razumeti tako nešto, Vilijame? Može li i vas privući nešto slično? A i Džeki je privuklo nešto u Ivlin; možda njena nezavisnost i ćutnja. Unutrašnja snaga koja je poricala lomnu pojavu. Ili je, možda, videla više od mene, shvatila koliko je zapravo Ivlin krhka i ostala privučena njenom hrabrošću. Smejali su joj se, znam, kad bi ih ljudi slični meni – oni koji smatraju da je ubog svet dobar kao predmet umetnosti, ne i kao društvo za razgovor – videli zajedno na ulici. Ruku podruku, ponekad. Drugarice. Ne umetnica i model, niti gospodarica i sluškinja. Takvu bliskost odlikovao je određeni manjak pristojnosti; pomalo kao kad biste služavku što posluhuje za stolom odveli u restoran.

A kako su mogle da provode toliko vremena zajedno, bilo je tajna, posebno zato što ju je Džeki katkad korila kao neka matora goropadnica. Ja ne bih dozvolio da mi se na taj način obraća najobičniji model, ali Ivlin kao da nije hajala, čak se predano izvinjavala. Ta je prijatelje nalazila na najneverovatnijim mestima, nikad nije iskreno uživala u društvu ostalih

umetnika. Bila je jedna od onih koji iz skoro svakog znaju da izmame ponešto dobro, ako se reše. Činilo mi se da joj je, u Džekinom slučaju, za to bio potreban nadljudski napor, ali kad bih ih video zajedno, nije izgledalo tako. Delovala mi je daleko opuštenije nego kad je sa mnom. Iako tada tome nisam pridavao značaj.

Sad mi ne trebaju modeli; već poduže nisam naslikao ženu mlađu od četrdeset. Ovde budno bdiju nad svojom ženskadijom, a ostrvo je malo. Osim toga, nisam baš lud za onim čipkastim kapicama, a žene se ne šetaju otkrivene glave. Niti su, većinom, posebno privlačne za oko, osim ukoliko vam nije do slikanja lica izbrazdanih nepogodama, ili posledica mukotrpnog rmbačenja i oskudne ishrane. To najčešće nije dopadljiv predmet umetničke pažnje, a ni lica im nisu otvorena; morali biste ih poznavati veoma dobro pa da proniknete u njihov um i pretvorite ih u nešto vredno pogleda. No ipak, lepota zna da cveta i na najsurovijem tlu. Ima jedna devojka koju bih voleo da slikam; oči su joj kao u đavolice. Ali ne odmakosmo dalje od razmene pogleda preko prostranstva crkve. Privlačim je, znam. Ja sam za nju ono što ste vi bili za mene: nov svet, krcat mogućnostima, koji joj nudi sve što želi, a do čega bez tuđe pomoći ne može da dođe. Želi da ode s ostrva, da vidi sveta i postane i ovo i ono. Noću sanjari o tome kako li je biti nešto drugo od onog što jeste. Žudi za slobodom, zbog čega je mnogi na ostrvu mrze. Zbog tih je žudnji postala teška i neprijatna. One će joj izjesti lepotu polako, ali sigurno.

Kad bih se ja umešao, sudba bi joj se izmenila; šta god da se desi, ona bi otišla, ne bi se udala za čestitog ribara koji joj je suđen, ne bi od trpnje i trudnoća ostarila pre vremena. Sam Bog zna kako bi završila. Ali, dobro ili loše, deo nje želi da iskoristi priliku, baci kartu na sto. Bilo šta osim onog što joj je zacrtano ovde. Kad bih samo mogao malo da je osoko-

lim. Gospode, svestan sam iskušenja! Ali neću; nije na meni da joj menjam budućnost. Dovoljno je da se ukrca na brod i više se ne vrati. Vrlo jednostavno. Ako promenite nečiji život, za njega ste odgovorni dovek; to je težak teret koji se ne sme odbaciti. Nije li tako, Vilijame?

Naslikao sam, ipak, jedan portret. Mrtvu prirodu, možda bi bolje bilo reći. Nedovršen je, kao i većina mojih radova ovih dana. Ali ne zbog lenjosti; nije mogao biti dovršen. Pre oko godinu dana more je izbacilo telo jednog dečaka na lepu peščanu plažu ni dvadeset minuta hoda daleko odavde. Niko nije znao ko je on; sigurno ne beše s ostrva. Možda je pao s ribarskog broda za vreme oluje nedelju dana ranije, ali za sličan događaj nije se čulo. Možda je bio mali od palube na nekom parobrodu što tuda prolazi, možda čak i slepi putnik. Raspitivali su se, ali donelo ga je more – niko nije utvrdio ništa više. Oni koji se razumeju u takve stvari rekoše da je u vodi ostao oko nedelju dana, ne mnogo duže. Bio sam se uputio u jutarnju šetnju, kad u daljini ugledah grupicu ostrvljana okupljenih oko njega; u njihovom stavu naslućivalo se nešto mirno, puno poštovanja; molili su se. Sećate se Mijeovog *Angelusa*? Kako se glava žene poginje ka zemlji, kako muškarac uzrujano stiska svoj šešir, oboje izgubljeni u mislima? Siline molitve prikazane tako jednostavno i upečatljivo?

Moja ih je znatiželja uznemirila, dok sam im se približavao preko peska, ali nisam mogao da odolim; morao sam da vidim šta je uzrok tako savršenog prizora. Moja reakcija znatno se razlikovala od njihove. Oni su bili utonuli u misli; ja sam bio zadivljen. Oni su bili pomireni sa sudbinom; ja uzbuđen, obodren. Blistave boje propadanja, složeno klupko uglova i krivina na skrhanom telu, dopola pojedenom i natečenom. Ljubičasta i crvena na zelenoj pozadini, u odsjaju sunca koje mili duž otkrivene noge, tako nedavno mlade i snažne. Lakoća s kojom more svodi ljudsko obličje, lik Božiji, na

nešto gadno i groteskno. A oko – samo jedno, jer drugo beše oglodano u očnoj jami. Jedno oko bilo je sačuvano, blede, neoplave boje, i sijalo je kao nada sred te smese budavog, smrdljivog leša. Ni usplahireno, ni uznemireno; savršeno mirno, gotovo spokojno. Odjek duše koja je preživela uprkos svemu što se zbilo. Video sam kako me posmatra, gleda kako ću se poneti.

Proganjalo me je. Doslovce, jer danima nisam mogao da razmišljam ni o čemu drugom; osećao sam da ga znam, da sam ga ranije video gde me gleda. Popodne sam se vratio s blokom za crtanje, ali bi neodobravanje bilo tako jako da nije vredelo ni pokušati. A iz nekog razloga nisam mogao da ga nacrtam kako treba a da ne budem na licu mesta. Uspeo sam da nacrtam jedino oko, u kome se ostatak prizora utapao kao tama u blistavom svetlu. Iako mi se prizor urezao u pamćenje, ostatak dečaka jednostavno mi je izmicao.

Sahranili su ga narednog dana na sumornom malom groblju, kao da sahranjuju jednog od svojih. Što nije mala stvar; pogrebi su skupi, a ovim ljudima malo šta prečiće. Ali veoma lako je mogao biti neko od njihove dece. Dirljiv obred, zaista. Ogoljen i uzdržan, baš kao i njihovi životi. Pastva se okupila na crkvenom groblju okrenutom moru, u iskrenoj, dubokoj žalosti za nekim koga nisu poznavali, za koga nisu ni znali da postoji. Oni su dobri ljudi, zaista jesu, iako izraz na vašem licu dok slušate moju priповest odaje da vama ne znače ama baš ništa.

Nekoliko dana kasnije desilo se nešto zanimljivo, što bi možda zagolicalo čak i vas. A možda i ne. Ali policija je čula za događaj i došla iz Kiberona da istraži šta može, te su se silno ražestili čuvši da je dečko već pokopan. Čak su pretili da će ga iskopati, mada je sveštenik hitro stao takvoj zamisli na put. Zanimljivo je da su odbili da zucnu o događaju – i muškarci i žene; ne rekoše ni gde je dečko pronađen, ni šta

su uradili s njim, ni imaju li pojma ko bi on mogao biti. Sasvim su zatvorili svoje redove i na sva pitanja odgovarali smrknutom, tvrdoglavom ćutnjom. Dečak je postao njihov. To su bila njihova posla. Oni se sa spoljašnjim svetom suočavaju s izvanrednom nepopustljivošću.

Tako sam se prisetio i jedne svoje stare uspomene koja mi je godinama bila negde u pameti. Sećate li se onih pohoda nedeljom pre podne, u koje smo nekad zajedno išli po Parizu? Tako su mi mnogo značili – rano ustajanje, susret u kafeu uz kroasan i kafu, ceo dan šetnje i razgovora o umetnosti. Prijateljstvo blisko da bliže ne može biti. Moje obrazovanje, na mnoge načine za mene korisnije od sveg onog vremena provedenog u školi i ateljeu. Gledali smo Pivija de Šavana* u Panteonu i razglabali nadugo i naširoko da li su njegova velika platna sa svecima genijalna ili tek prosečna, trijumf ili propast. Ni dan-danas to nisam dokučio, ali ih volim jer me zauvek podsećaju na blaženstvo drugovanja i radost sticanja iskustva. Ceo Luvr bio nam je na raspolaganju, srednjovekovne freske, renesansna arhitektura, skulpture Hudonove** i Rodenove; gledali smo crkve i spomenike, umetnost savremenu i drevnu. Zajedno smo proučavali italijanske slike i nemačke grafike, jeli, pili i šetali. Sedeli smo po parkovima i prašnim trgovima, hodali uz reke i kanale dok je svetlo trnulo, ne prestajući s pričom. Sećam se kako ste prstom probadali vazduh da biste, u hodu, naglasili neku misao, kako biste se svalili na klupu u parku i hladili se vodičem privodeći kraju neko dubokoumno sočinjenje o prednostima skulpture na otvorenom. Kako ste znali da kazujete poeziju u svako doba, na svom savršenom francuskom, da biste opisali kakvu sliku ili vidik. Kako ste od svega znali da naćinite temu predavanja.

* *Puvis de Chavannes* (1824–1898), francuski slikar, simbolista. (Prim. prev.)

** *Jean Antoine Houdon* (1741–1828), francuski vajar poznat po bistama Džefersona, Rusoa i Lafajeta. (Prim. prev.)

Iz ovih izlazaka vraćao sam se iznuren, ali u nemoći da usnim, dok mi se u glavi vrtelo od svega viđenog. Naravno, prisećao bih se o čemu smo sve pričali. Da nisam izrekao nešto glupo? Dakako da jesam, mnogo puta; i vi ste, ali s takvim samopouzdanjem da se niko ne bi usudio da vam zameri. To je jedan od nauka koji sam stekao; jedan od najvažnijih. Ali verujem da je već tada stalo da klija seme našeg razilaska; pamtim kratak treptaj zlovolje – brzo ugušen – kad rekoste nešto podsmešljivo o Bušeu. Pa, u redu, nije za svačiji ukus, sve one bleskaste žene odevene kao pastirice, s onim napirlitanim perikama posađenim na vrh glave. Ali pogledajte kako je čovek slikao! Nema šta nije mogao; nisam verovao svojim očima kad sam ih prvi put video. To vama nije značilo ništa, i možda ste bili u pravu. Ali niste prepoznali njegov smisao za humor. Zar mislite da je slučajno slikao one umišljene aristokrate tako da deluju blago budalasto? Zar niste uvideli da je u tome suština? Ne; humor vam nikad nije bio jača strana. Sve ste smatrali previše ozbiljnim. Vašem životu oduvek je nedostajao nestašluk.

Najbolje od svega sećam se putovanja do Sen Denija, velike katedrale s grobnicama kraljeva, u onom čađavom industrijskom predgrađu. Bio je to jedan od onih trenutaka prosvetljenja kakvi se dese tek retko u životu, posebno stoga što su sasvim neočekivani. Luj XII i njegova žena, te statue; oboje su ih prikazali u punoj snazi, lika vladarskog i moćnog, a pod tim kao leševe, svele, gole i odurne. Takvi kakvi jeste, bejasmo i mi; ovakvi kakvi jesmo, bićete i vi. Bez razneženosti i okolišanja. Bez crne čipke i otmenih reči što skrivaju stvarnost. Ovi ljudi bili su u stanju da se s neizbežnim suoče iz punog zaleta, pokazuju da čak i kraljevi moraju da strule. To je naše krajnje odredište, od koga su uzimala umetnička pokolenja. Mladi smo i okretni; pa cenjeni i imućni; pa mrtvi i raspadnuti. Nada, strah i mir. Samo su tri ljudska doba, nema ih sedam. Sad slikam drugo.

Neuspeh s onim dečkom na plaži, ovaj moj najskoriji, uzrujao me jer su vajari u onoj katedrali u istom uspeh. To nisam mogao da razumem. Zadatak je, ipak, bio jednostavan; kompozicija mrtve prirode, ništa složenija od skupa predmeta na Žilijenovoj *accadémie*. Ali omanuo sam; ne stvorih ništa više od nabacanih krpa, sentimentalne, nesuvisle mazarije. Malko bolje od onog što bih nažvrljao za *Ivning post*. „Tajanstvena smrt dečaka na plaži.“ Dva pasusa, strana četiri, uz grotesknu skicu nacrtanu mojom rukom, štampanu u dve vrišteće boje – tri, ako je događaj dovoljno ježiv.

Već je počeo da gnjili; ja nisam naučen na takve neprijatnosti. Obično bi me poduprla moja tehnika, omogućila mi da stvorim nešto dovoljno prihvatljivo da izazove zgražanje šire javnosti. Ali nisam želeo takav uspeh, kao ni delo pročišćeno, umetničko. Sećate se one grozomorne Volisove slike u Tejtu, *Čatertonova smrt*? Lepi mladi slikar leži ispružen na krevetu u otmenoj pozi, nakon što je uzeo arsenik. Ha! Kad progutaš arsenik ne izgledaš tako! Uneređen si, bazdiš, ležiš na podu zgrčen, u ropcu, lica izbečena, strahotno izobličena dok ti otrov izjeda iznutrice. Ne izgledaš kao da si tek prilegao da malo dremneš jer si se prejeo sendviča s krastavcima. Ali on to nije umeo da slika. Tako ne bi naveo ljude na tugaljiva dokonanja o ukletim umetnicima koji umiru kad im vreme nije. Od toga sam želeo da uteknem, i to ne slikajući ljupke pejzaže i prost svet što uživa na mjuziklima. Prava smrt – ona je, na kraju krajeva, deo života. Znam; bavio sam se mnogim samoubicama dok sam radio za one časopise. I ubijenima i obešenim. Ali to je uvek bio samo posao, a meni je vazda preostajalo ne više od sata da zbrzam skicu, odjurim u redakciju i pomognem u pripremi novog broja. „Užasna smrt u Klapamu.“ „Zapanjujuće ubistvo u Vendsvortu.“ „Povremena prostitutka izvađena iz reke.“ Našao bih se na licu mesta kad izroniš sirotu Džeki, samo da nisam postao slikar.

I tako sam iscepio list iz bloka i otišao da izučavam leševe. U Kiberonu imaju mrtvačnicu, a nadležni doktor gaji umetničke pretenzije i nema s kim da progovori. Za malo razglabanja o skandalima i nekoliko slika dao mi je punu slobodu. Svaki leš koji je stigao osmotrio sam i proučio. Što unakaženiji i raspadnutiji, to bolje. Postao sam popriličan stručnjak za prikazivanje dela crva i vode, i ujeda pasa na skitnicama predugo ostavljenim u kaljuzi; vrsan u povlačenju onih nekoliko poteza četkicom iza kojih ostaje predivna crvena linija koju nož čini na vratu. Ili kosti što se naziru pod pozelenelom kožom, lobanja koja izranja iz lica. Detalji kakve ne bi takao ni najprizemniji časopis u Londonu, a kamoli koji pokrovitelj umetnosti.

No i dalje nisam bio dovoljno dobar, a znate li zašto? Zato što su bili mrtvi. Nisu imali osobenosti, ličnost. Naravno da nisu, kažete, a ja ne želim da naglašavam očigledno. No jedini način na koji možete naslikati uzlet ličnosti, ili duše, jeste da tog nekoga znate za života. Čovek koji je izvajao Luja XII mora da ga je dobro poznao. Odsutnost ličnosti zjapi u toj statui poput goleme jame; čoveka možeš prepoznati po onom čega više nema.

ZAPAŽATE, nadam se, da sam značajno promenio tehniku otkad ste me videli poslednji put. Raskrstio sam s onim dugim četkicama koje su nekad bile moj zaštitni znak. Šteta, na neki način, jer su delovale tako lepo. Sećam se fotografije priložene uz jednu kritiku moje prve velike izložbe u Društvu lepih umetnosti 1905. Više sam se, čini mi se, ponosio fotografijom nego kritikama, iako su bile dobre. Evo, mislio sam, *evo* slikara. Bio sam zgodan štenac, umetnik od glave do pete, stajao sam dično koji metar ispred slike, s onom dugom tankom

četkicom pruženom ispred sebe. Pomalo sličan dirigentu orkestra, kao da primoravam svoje boje da se sliju u oblike i prelive koje od njih tražim. Razmahani potezi četkicom, veoma impresionistički. Ali okasnio sam tridesetak godina, zar ne? Toliko smo se ponosili sobom jer smo čekali ustanovljene vrednosti, odvažno napadali akademike, izopštavali prašnjave i plesnjive, konvencionalne i trezvene. Ali oni su već umirali na nogama, ti matori čudaci. U stvari i nismo morali da se borimo; naša generacija nikad nije. A nikad ni neće; ako izbije rat – a ljudi mi kažu da bi mogao, jednog dana – nećemo mi marširati s puškom u ruci. Već smo prestari. Osim toga, bili smo samo imitatori, uvoznici strane robe u Englesku, nimalo samosvojniji od ljudi koje smo tako duboko prezirali. Možda čak i manje samosvojni; nikad ni za jednu od njihovih slika ne biste pomislili da je francuska; naš radikalizam sastojao se od slikanja kopija.

Ah, ali nakratko je izgledalo lepo, u to nema sumnje, bio je to način da se zaradi za život, stekne dobar glas. Englezi ne podnose suvišak novotarija; trideset godina stara moda za njih je sasvim dovoljno radikalna. Ovo nije zamerka; bilo nam je udobno i bezbedno, premda držim da sam još tada bio svestan nepotpune iskrenosti našeg zanosa i žara. U nas je uvek bilo nečeg naturšćički teatralnog. I tako sam se, dolaskom ovamo, vratio na početak. Bio sam dovoljno dobar slikar, ali ne i sasvim iskren, pa počeh iznova. Reših se dugih četkica i nabavih savršeno obične, kakve se mogu naći kod svakog dobavljača. Promenite to i promenili ste sve. Kretanje četkice po platnu, količinu zahvaćenih boja, način na koji se mešaju. Sada sam određeniji, promišljeniji i pedantniji. Zainteresovaniji za ono što slikam.

Velika promena. Nesposobnost da se setim imena one žene koju sam tako strašno uvredio nije slučajnost. Jedva da se mogu setiti ikog od mojih modela; i onda teško da sam mogao.